

Keleti szélben

Milyen kockázata van az új magyar külpolitikának?

Az utóbbi hónapokban érdekes kormányzati nyilatkozatokat olvashattunk Magyarország „keleti politikáját” illetően. Ezekből és számos más megnyilatkozásból kiolvasható egy határozott, az elmúlt húsz év magyar külpolitikája értékbeli fundamentumának részbeni megváltoztatását sejtető új doktrína.

Magyarország alapvető nemzeti érdeke, hogy a nyugati típusú liberális demokrácia értékei és a szabályozott, de szabad piacgazdaság elvei érvényesüljenek, erősödjenek és terjedjenek mindenhol a világban. Továbbá ott, ahol ennek az értékrendszernek egyáltalán nincsenek hagyományai, nőjön a vele kapcsolatos elfogadás. (Mint ahogy a liberális demokráciáknak is toleránsnak kell lenniük a más értékrendre épülő országokkal szemben.)

Erre alapvetően két ok miatt van szükség. Egyrészt ez az értékrendszer az, amely a mi és szövetségeseink sajátja, amelynek mindenkori megerősödése jólétet és békét teremtett számunkra, illetve amelynek gyengülése vagy eltűnése csak erkölcsi és anyagi pusztulást és szenvedést hozott – elég csak az elmúlt száz év történelmére visszatekinteni. Másrészt praktikus érdekünk is, hogy a nyugati értékrendszer terjedjen el a világban, hiszen ez biztosíthatja számunkra leginkább a gördülékeny gazdasági kapcsolatokat, valamint a politikai stabilitást. Márpedig az életformánk globális elfogadása termékeink és szolgáltatásaink iránt is növeli a keresletet. A politikai stabilitás pedig egyszerre előfeltétele mindennek, és a jövő záloga is egyben.

Értékek és érdekek

Magyarországnak ma alapvetően értékalapú reálpolitikát kell folytatnia a nemzetközi kapcsolatokban. Az értékek követése a gyakorlatban azt jelenti, hogy olyan államokkal alakítunk ki és mélyítünk el stratégiai partnerséget (vagyis olyan szövetséget, amelyben értékeink azonosak, továbbá több a közös érdekünk, mint az eltérő), amelyekkel közel megegyező módon gondolkodunk kulturális-társadalmi-politikai-gazdasági és emberi jogi kérdésekről.

A reálpolitika azt jelenti, hogy olyan relációkban, ahol az értékalapúság nem vagy kevésbé érvényesül, ott pragmatikusan gondolkodunk, és a kölcsönös érdekek maximalizálását tekintjük a kapcsolatok kiindulópontjának. Eközben persze nem adjuk fel az értékeink

népszerűsítését, illetve nem mondunk le arról, hogy szót emeljünk azok megsértése ellen. Vannak olyan államok, amelyek bennünket kifejezetten ellenségnek tekintenek (miközben a nyugati demokráciák értékrendjétől idegen, hogy eleve ellenségnek tekintsenek bárkit is); ezekkel meg kell próbálnunk szintén pragmatikus alapon békésen együtt élni, s ha ez nem megy, akkor föl kell vennünk az elénk dobott kesztyűt, hogy megvédjük a saját értékeinket és érdekeinket.

Az értékalapú reálpolitika egyáltalán nem zárja ki azt, hogy vitáink, esetleg konfliktusaink legyenek stratégiai szövetségeseinkkel. Ezek a viták elsősorban az egyes érdekek megítélése miatt robbannak ki két- és többoldalú vagy globális problémák kapcsán. Erre kiváló példaként szolgálnak a 2008 őszén bekövetkezett pénzügyi és gazdasági válság kezelésével kapcsolatos eltérő megközelítések, vagy a legutóbbi szöuli G20-as csúcs késhegyig menő vitái a globális növekedés beindításának módjáról, a kívánatos árfolyampolitikákról, a világban tapasztalható társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek leküzdéséről vagy éppen a kereskedelmi korlátok meglétéről. Stratégiai szövetségesek gyakran eltérően viszonyulnak harmadik országokhoz is, ám végül mindig képesek kompromisszumot kötni és megtalálni az egyensúlyt az eltérő érdekek között – ehhez szolgál iránytűként a közös értékalap.

A nyugati kapitalista demokráciák egyik legfontosabb ismérve a nagyfokú rugalmasság, amellyel a világ változásaira reagálnak. Az egyes államok természetesen eltérő mértékben rugalmasak. A rugalmasság forrása a társadalom belátása, hogy a nyugati értékrend, életforma megvédése és a fenntartható prosperitás biztosítása csak társadalmi vitákon keresztül lehetséges, amelyek eredménye minden esetben lehetőleg konszenzus, de legalább kompromisszum kell hogy legyen. Minél jobban érvényesül ez a szemléletmód, annál szorosabbak a kötelékek a társadalmon belül, vagyis annál erősebb a szociális kohézió és a szolidaritás.

Nem véletlen, hogy a rugalmasság egyenes arányban áll a demokratikus hagyományok időbeli hosszával. Ez azonban arra kell hogy intsen bennünket, hogy ne külön utakat keressünk mi itt, Kelet- és Közép-Európában, hanem éppen ellenkezőleg: tudatosan neveljük magunkat arra, hogy elmélyítsük magunkban stratégiai szövetségeseink értékrendjét, miközben gazdagítjuk őket saját legjobb kulturális hagyományainkkal. A sokszínűség egy adott értékrenden belül ugyanis szintén növeli az egyéni és csoportos alkalmazkodóképességet és rugalmasságot, amely ezért erősíteni fogja közös értékeinket és érdekérvényesítő képességünket.

Hamis kiindulópont

Nézzük meg röviden, hogy miben sejlik föl Orbán Viktornak és csapatának a fenti gondolamenettel ellentétes gondolkodásmódja, amely már jóval kormányra kerülése előtt kirajzolódott. Orbán Viktor tavaly novemberben a kormányzó Egységes Oroszország párt kongresszusán járt, ahol megbeszéléseket folytatott Putyin miniszterelnökkel. Martonyi János leendő külügyminiszter ez év márciusában folytatott hasonló pártközi tárgyalásokat Moszkvában. Ezeket elhangzottak olyan kijelentések, hogy a Fidesz és az Egységes Oroszország párt stratégiai szövetségesek, s az előbbi egyengeti az utóbbi útját az Európai Néppártba. 2009 decemberében és idén november elején Orbán Viktor Kínában járt, ahol Kínáról mint követendő példáról beszélt. (Ezzel egybecsengett a Magyar Állandó Értekezleten elhangzott beszéde is.)

Riasztó, ha ma Magyarország kormányának tagjai a nem demokratikusan működő Oroszország vezető politikai erejéről mint velünk értékazonos csoportról elmélkednek, mint ahogy az is, ha Kínáról gondolkodnak hasonló módon. Ezzel a két országgal hazánkunk pragmatikus alapon kell kiváló, kölcsönösen előnyös kereskedelmi és kulturális kapcsolatokra törekednie (miközben segítenünk kell azon szövetségi rendszereket, melyeknek tagjai vagyunk, így az EU-t és a NATO-t, hogy minden erejűnkkel, békés úton „maguk felé húzzák”

ezen államokat), de közben nem szabad elfelejtenünk, hogy eltérő politikai, társadalmi és gazdaságpolitikai értékrendet vallunk magunkénak.

Közvetett jelek utalnak arra, mintha Orbán Viktor a magyar költségvetés kiigazítása terén is gondolkodna egy erőteljes kínai vagy orosz szerepvállalásban. Ez életveszélyes lenne Magyarország számára. Kína ugyan a legfontosabb finanszírozója az Amerikai Egyesült Államok adósságának, ám az USA és Magyarország két gyökeresen eltérő helyzetben lévő állam. Hazánk kicsi, nyitott, erőforrások híján lévő ország, amelynek valutája nem keresett a világban. A mi világgazdasági és -politikai súlyunk is elenyésző, globális érdekérvényesítő képességünk alig látható. Egy tőlünk eltérő értékrendű és a mi és szövetségeseink érdekeit számos alapvető kérdésben nem osztó ország dominánsná válása a magyar gazdasági folyamatok meghatározásában ezért beláthatatlan következményekkel járna. Az Oroszországtól való, jelenleginél nagyobb függésünkben rejlő veszélyeket nem részletezem. Az Orbán Viktor által meghirdetett „új keleti politika” szemmel láthatóan arra a feltevésre épül, hogy a nyugati típusú liberális piacgazdaság megbukott, és a demokrácia is komoly korrekcióra szorul. Ha ez igaz is volna, sem lenne indokolt, hogy egy új gazdasági modellért keletre utazzunk (a politikáiról nem is beszélve). De a magyar miniszterelnök kiindulópontja eleve hamis. Nem bukott meg a piacgazdaság, mint ahogy a szabadságra épülő demokrácia sem. Réges-régen nem a piac önkorrekciójának mechanizmusára épülnek a nyugati gazdaságok, hanem a szabadság szabályozott voltára. A nyugati gazdasági rendszer rugalmasságából fakad, hogy időnként a szabályozás itt-ott lazul, ezért van szükség folyamatos korrekcióra és reformokra. Ha úgy tetszik, a szabadság és a demokrácia ára az, hogy időről időre van recesszió és összeomlás, de ez még mindig jobb, hatékonyabb és számunkra élhetőbb rendszer, mint a tervutasításos, felülről irányított, autoriter gazdasági és társadalmi berendezkedés.

Van-e magyar út?

A recesszió tisztulási folyamatot is jelent, mint ahogy a csőd intézménye is. Lendületet ad a gazdaságnak, az új kezdet reményét hozza a vállalkozóknak. A ma oly gyakran kárhoztatott spekuláció is természetes emberi (és nagyon is hétköznapi) magatartásforma. A közös értékeket és érdekeket veszélyeztető mértékű spekulációt azonban meg kell akadályozni, mint ahogy a két évvel ezelőtt kirobbant válság után ezt kísérelték meg Észak-Amerikában és Európában is.

Ha valaki, akkor mi magyarok tudjuk, hogy a kollektív (állami) tulajdon dominanciájára épülő gazdálkodás sokkal károsabb, mint a magántulajdonra épülő. Még a nyugati demokráciákon belül is eltérőek a vélemények az állami és a magántulajdon arányának helyes voltát illetően. Ám ez a vita értelmetlen annyiban, hogy minden ország vezetésének azt kell eldöntenie, hogy saját történelmi hagyományaiból kiindulva a közösség anyagi javaival (jelesül adójával) hogyan tud felelősen gazdálkodni, vagyis az állam milyen módon tud jó minőségű közszolgáltatásokat hatékonyan, átlátható módon és korrupciómentesen előállítani. Továbbá – és ez a kulcskérdés egy társadalomban – kormányzása mennyiben erősíti a társadalmi kohéziót és a nemzedékeken belüli és azok közötti szolidaritást. Meggyőződésem, hogy Magyarország mai állama nem gazdálkodik felelősen az adófizetők pénzével, és nem növeli, hanem éppen szétzilálja a még meglévő társadalmi szolidaritást.

Amikor követendő értékekről gondolkodik a politika, akkor a fenti és azokhoz hasonló gyakorlati kérdéseket kell számba vennie. Könnyen beláthatjuk, hogy Kína vagy éppen Oroszország politikai berendezkedése, gazdasági-szociális rendszere nem illeszthető a magyarországihoz. Ettől még lehet sikeres a két említett állam a maga módján, sőt sok kölcsönösen előnyös és kiaknázandó érdekre is bukkanhatunk, de köztünk lévő stratégiai partnerségről egyáltalán nem beszélhetünk.

A globalizáció kora azt jelenti, hogy a világ országai kölcsönösen függenek egymástól, vagyis az egyik helyen meghozott különféle döntések gyakran közvetlenül is hatnak egy távoli ország életére. Mindeközben okosan kell megválasztanunk a magunk eszközeit; nem szabad, nem lehet szolgai módon lemásolnunk egy-egy partnerünk válságokra adott válaszait, ám tudatában kell annak is lennünk, hogy nem létezik sajátosan „magyar út”, a választékunkban lévő politikai és gazdasági döntések mindegyikét alkalmazták már valamikor, valahol a világban.

A magyar társadalomnak nem kevesebb, hanem több szabadságra van szüksége, az egyéni és kisközösségi döntéseknek nagyobb teret kell biztosítani. Ehhez szükség van az állam minden egyes pillérének a mélyreható reformjára. Céljainkat pedig csak és kizárólag úgy érhetjük el, ha még szorosabbra fűzzük a köteléket Magyarország és a Nyugat, vagyis tényleges stratégiai szövetségeseink között, miközben sokszínű, a kölcsönös érdekek kiaknázásán alapuló, békés és fejlődő kapcsolatokat ápolunk olyan országokkal, mint Kína vagy Oroszország. Az értékrendbeli doktrínaváltás csak erkölcsi és anyagi értelemben vett süllyedést hozna számunkra, ezért örködjünk azon, hogy ez nehogyan következzen.